

СУТНІСНЕ ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

Олена ШМЕРКО

Copyright © 2013

Актуальність проблеми. Сучасна освіта повинна бути спрямована не стільки на передачу знань і розвиток навичок та умінь, а й на формування у студентів певного ставлення до діяльності і на зміну їхнього місця, позиції у реальному соціальному світі. Центр уваги у системі професійного навчання переноситься із пошуку правильних відповідей на розвиток у наступників уміння ставити і розв'язувати проблеми. До того ж студент має стати активним співтворцем наукових знань, рішень, освітніх і соціальних діянь.

Метою дослідження є обґрунтування сутності емпіричного вивчення професійної компетентності студентів, котрі навчаються в торгово-економічних коледжах.

Виклад основного матеріалу. Наш експеримент проводився на базі Хмельницького торгово-економічного коледжу. Його суть полягала у впровадженні науково обґрунтованих психологічних особливостей формування професійної компетентності майбутніх фахівців названого профілю. Загалом емпіричне дослідження охоплювало чотири етапи. На *першому* вирішувалися такі завдання: а) проводився теоретичний аналіз проблематики професійної компетентності; б) вивчався процес її формування у студентів; в) виявлялися можливості вдосконалення процесу вказаного формування; г) аналізувалися психологічні особливості професійної діяльності працівників торгово-економічного профілю; д) описувалося існуюче освітнє середовище коледжу та відгуки його випускників; е) обґрунтовувалася робоча гіпотеза дослідження; є) діагностувалися особистісні риси-якості студентів за опитувальником К.К. Платонова, методиками “Рівень суб'єктивного контролю”, вивчення мотивації досягнення успіхів й уникнення невдач і мотивації професійного вибору та самооцінки. *Другий* етап був констатувальним, тобто визначав рівні

сформованості у студентів профкомпетентності за відповідними критеріями і показниками. Отримані при цьому результати також уможливили розробку програми формування фахової компетентності майбутніх торгово-економічних працівників, що охоплювало спеціально розроблені спецкурс та психологічний тренінг. Нарешті *третьою* етапом – психоформувального експериментування – передбачав розробку плану дій із піднятої проблеми, реалізацію програми формування професійної компетентності студентів торгово-економічного профілю, проведення комплексу заходів відповідно до вимог та змістовлень тренінгу, спрямованих на вказане формування. Тут вирішувалося основне завдання – перевірити доцільність запропонованих заходів в оптимізації розвитку профкомпетентності студентів, а отже підтвердити ефективність використання розробленої програми (впровадження спецкурсу, реалізація авторського тренінгу, виховні бесіди і психологічні консультації тощо).

Відповідно до мети, принципів, змісту і структури програми дослідницької роботи нами було проведено дослідження сформованості професійної компетентності студентів контрольних й експериментальних груп, а також здійснено їх порівняння. Досить важливим експериментальним чинником (незалежна змінна) було впровадження розробленого психологічного тренінгу, котрий стимулював в обстежуваних позитивне ставлення до себе, адекватну самооцінку власних професійно важливих якостей та рівня фахової компетентності, особистісну спрямованість у майбутнє і власну ситуаційну відповідальність, рефлексивну роботу на перспективу, в тому числі уявлення про своє персоніфіковане самосвідомлення (головно Я-концепцію) і про бажану вчинкову картину власного життєвого шляху. У процесі його зреалізування з'ясувалося, що тренінгові форми психологічного

практикування мають низку переваг, адже забезпечують активність групи, поєднання інформації та емоційного ставлення до неї, підвищення внутрішньої вмотивованості до самопізнання, інтенсивне колективне мислення і прийняття рішень, ситуаційне оперування новими знаннями, їх закріплення і соціальне використання.

Тренінг, як відомо, – це багатofункціональний метод цілеспрямованих змін психологічних феноменів людини, групи чи організації задля гармонізації її професійного та особистісного повсякдення. Вкажемо також на характерні ознаки тренінгів, які вирізняють їх серед інших варіантів психологічної допомоги: 1) вони потребують чітко визначеної групи учасників (зазвичай 10–15 осіб); 2) вирізняються єдністю часу, місця та дії, тому що все відбувається й обговорюється “тут і тепер”, на особистому досвіді учасників і тренера, без домашніх завдань чи попередньої підготовки; 3) тут переважає активність учасників групи та їхній особистий досвід, а не інформація, отримана від тренера; 4) заняття спрямовані не лише на формування знань, а й на розширення практичного досвіду життєдіяльності учасників і групи у цілому. Тренінг дає студентам змогу не лише почути думку викладача чи подивитися на таблиці та схеми, а й практично застосувати отримані знання, перетворивши їх на вміння, сформувавши адекватну самооцінку і визначитися в напрямках саморозвитку, котрі найтісніше пов’язані із самосвідомістю, й відтак із самоспостереженням, самоствавленням, самоаналізом, самоствердженням тощо особистості. Феномен особистісно зорієнтованої суб’єктивності як унікальної властивості людської психіки проявляється як рефлексивне усвідомлення себе самого, по-перше, як індивіда, який має біологічну спільність з іншими індивідами (соматичне Я); по-друге, як соціальної особи, подібної до інших людей – членів соціуму (соціальне Я); по-третє, як індивідуальності, котра характеризується власним психологічним світом, що не тотожний психодуховному світові навколишніх, а також своєю особистісною ідентичністю (учинкове Я); по-четверте, як трансцендентної індивідуальності (трансцендентне Я) [1; 4; 6].

Сукупність уявлень особистості про себе залежить від адекватності чи неадекватності, реалістичності чи нереалістичності цих уявлень. Відомо, що одні студенти оцінюють себе набагато краще, ніж вони є насправді, інші – занижують свою самооцінку. Таке заниження

чи завищення є важливим змістовленням Я-концепції особистості [див. 6]. Крім того, співвідношення між Я-реальним і Я-ідеальним характеризує адекватність знань студента про себе, що знаходить свій вияв у самооцінці – загальній чи глобальній, яка відображає схвалення або несхвалення почуттів, котрі він переживає стосовно самого себе [1].

Вочевидь важливу роль у формуванні професійної самооцінки відіграє зіставлення образу реального Я з образом ідеального Я, тобто із знанням про те, яким студент хотів би бути як професіонал. Хто досягає високої професійності, той має високу самооцінку. Якщо ж студент відчуває розриви між цими характеристиками ділової самосвідомості й реальністю своїх досягнень, то його самооцінка, цілком імовірно, буде низькою [2; 3]. До того ж існує низка методик, що використовуються для визначення рівня професійної самооцінки. Для об’єктивного визначення самооцінки існують принаймні два варіанти: або прямий перелік обстежуваних своїх якостей (методика М. Куна), або вибір ним із запропонованого списку тих рис, які відповідають його особистості найбільше із їх одночасним ранжируванням за персональною значущістю (методика С.А. Будасі чи Е.Б. Фанталової і як підваріант виставлення собі оцінки за кожену якість – методика Дембо-Рубінштейна).

Зауважимо, що під час констатувального експерименту було виявлено неадекватність самооцінок студентів власних соціально важливих якостей та рівня своєї професійної компетентності. Це зумовлено тим, що студенти першого курсу – це вчорашні дев’ятикласники, у яких ще не повно сформований світогляд, система ціннісних орієнтацій і мотиваційна сфера. Тому на початку психоформування етапу з допомогою методики С.А. Будасі встановлювався вихідний рівень самооцінювання студентів торгово-економічного профілю, що визначався як розбіжність реальної й ідеальної модальностей Я-концепції. І це зрозуміло чому. Я може бути джерелом як серйозних внутрішньоособистісних конфліктів, так і саморозвитку особистості, що головню спричинено мірою цієї неузгодженості, а також її самоінтерпретацією. Коли обстежуваному пропонувалося проранжувати відібрані ним або тренером 20 своїх якостей, які він бачить “в ідеалі” та в реальності, то сутнісно він окреслював ідеальні й реальні модальності власної Я-концепції, кількісна задана відмінність між якими й визначала рівень самооцінки [5].

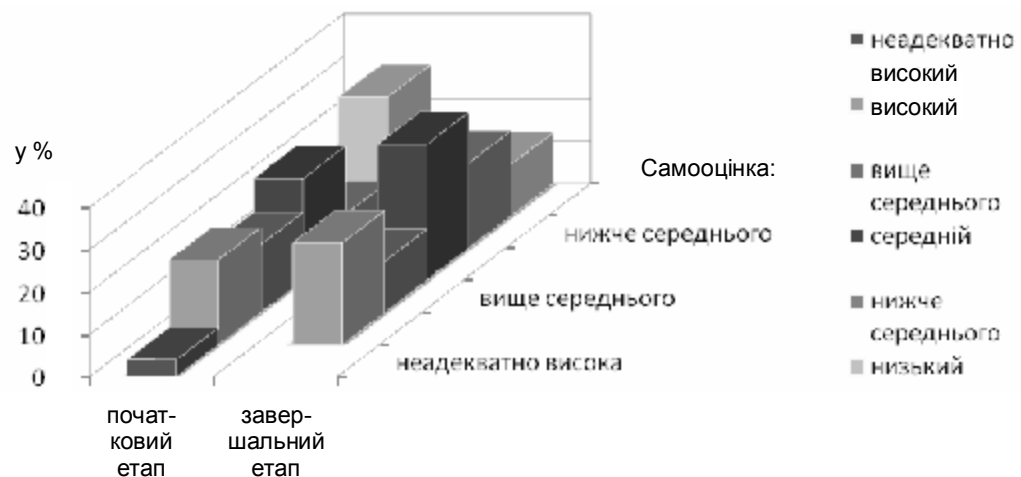

Рис.
Результати дослідження самооцінки “до” та “після” проведення психокорекційної роботи (за методикою Будасі, вибірка – 240 осіб)

Причому спочатку застосовувався тест “Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки” С.А. Будасі, а потім самооцінка виявлялася за формулою Роджерса і встановлювався коефіцієнт кореляції рангів. Після цього нами аналізувалися отримані результати й окреслювалися напрямки психокорекційної роботи.

Дослідження проводилося на базі ХТЕК. Обстежуваними були студенти першого та третього курсів у кількості 240 осіб.

Вкрай висока або дуже низька самооцінка, як відомо, порушують процес самовдосконалення, спотворюють самоконтроль, а оскільки самоменеджмент базується на цих процесах, то таке самооцінювання негативно позначається на формуванні їхньої професійної компетентності. Неадекватні самооцінкові схеми також негативно впливають на навколишніх. Особливо це помітно у ситуаціях спілкування, де особи із завищеною і заниженою самооцінкою часто є причиною конфліктних взаєностосунків. При завищеній самооцінці конфлікти головно виникають через зневажливе ставлення до інших людей і дуже різкі та необгрунтовані вислови на їх адресу, нетерпимість до чужої думки, настирливу зарозумілість. Низька критичність до себе заважає таким особам навіть усвідомити, що вони ображають інших своєю безапеляційністю і категоричністю думок.

Оскільки обстежуваними були студенти віком 15–17 років, то припускалося, що їхня самооцінка буде здебільшого неадекватною, а саме – заниженою. Емпіричні вимірювання

дали змогу в одній із груп отримати такі результати: неадекватно високий рівень самооцінки має лише один респондент, високий – п’ять, вище середнього – чотири, середній – шість, нижче середнього – два і низький – сім респондентів.

Протягом усього циклу експериментування нами проводилися психокорекційні заходи для вироблення у студентів адекватної самооцінки (див. попередню). Згодом було проведено повторне застосування методики Будасі. Отримані дані підтвердили дієвість обраних методик, оскільки навіть для тієї ж групи результати були якісно іншими: високий рівень самооцінки мали шість респондентів, вище середнього – три, середній – вісім, нижче середнього – п’ять і низький – три особи.

Для кращого уявлення та порівняння цих даних загальні результати застосування вищезгаданих заходів для 240 студентів подамо у вигляді гістограми (рис.).

Отже, на початковому етапі дослідження наявним був неадекватно високий рівень самооцінки, на завершальному він змінився високим рівнем. Відбулися також істотні зміни решти рівнів самооцінки студентів коледжу. Зокрема, збільшилися показники середнього рівня – із 24% респондентів до 32%; на підсумковому етапі студентів із самооцінкою нижче середнього – до 20% (вочевидь зменшилася кількість осіб з низьким рівнем самооцінки з 28% на початковому етапі до 12% – після завершення дослідження). Все це переконливо демонструє важливість та ефективність ко-

рекційної роботи, спрямованої на формування адекватного співвідношення Я-реального та Я-ідеального студентів, показником чого є рівень їхньої самооцінки.

На останньому четвертому етапі експериментування був здійснений якісний психологічний аналіз отриманих результатів і розроблені методичні рекомендації стосовно оптимізації психолого-педагогічних умов розвитку професійної компетентності зазначеної категорії студентів.

ВИСНОВКИ

1. Цілеспрямоване формування професійної компетентності студентів торгово-економічного коледжу досягається шляхом впровадження спецкурсу “Самоменеджмент у професійній діяльності” і тренінгу “Професійне становлення студентів коледжів торгово-економічного профілю”.

2. Проведене дослідження підтвердило висунуту гіпотезу про те, що врахування виокремлених психологічних особливостей студентів коледжу та їх урахування сприяє формуванню професійної компетентності.

3. Отримані експериментальні дані вказують на достовірність гіпотези та ефективність розроблених психолого-педагогічних засобів і психологічних особливостей формування професійної компетентності студентів торгово-економічного профілю.

4. Подальші напрямки досліджень потрібно спрямувати на розробку методичних рекомендацій стосовно оптимізації процесу формування професійної компетентності у студента торгово-економічного коледжу.

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Просвещение, 1986. – 268 с.

2. Бодалёв А.А. Личность и общение / А.А. Бодалёв. – М.: Просвещение, 1983. – 364 с.

3. Будасси С.А. Защитные механизмы личности / С.А. Будасси. – М.: Просвещение, 1998. – 256 с.

4. Психологія самосвідомості: історія, сучасний стан та перспективи досліджень / [за ред. С.Д. Максименка, М.Й. Боришевського]. – К.: ГПАПНУ, 1999. – 102 с.

5. Столин В.В. Самосознание личности / В.В. Столин. – М.: Просвещение, 1983. – 245 с.

6. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: [навч. посіб.] / А.В. Фурман, О.Є. Гуменюк. – Львів: Новий світ–2000, 2006 – 360 с.

АНОТАЦІЯ

Шмерко Олена Петрівна.

Сутнісне емпіричне вивчення професійної компетентності студентів коледжу.

У статті розкрито наступність процедур експериментального дослідження професійної компетентності студентів коледжів торгово-економічного профілю. Дані, що отримані під час дослідницької роботи, дають підстави висновувати про ефективність розроблених психолого-педагогічних засобів і врахованих психологічних особливостей формування професійної компетентності особистості юнаків і дівчат 15–17 років.

Ключові слова: студентський вік, професійне самовизначення, психологічна особливість, психологічна структура особистості, становлення професійної компетентності, констатація, тренінг.

АННОТАЦИЯ

Шмерко Елена Петровна.

Сущностное эмпирическое изучение профессиональной компетентности студентов колледжа.

В статье раскрыта последовательность процедур экспериментального исследования профессиональной компетентности студентов колледжей торгово-экономического профиля. Данные, полученные в ходе исследовательской работы, позволяют сделать вывод об эффективности предложенных психолого-педагогических средств и об учёте психологических особенностей формирования профессиональной компетентности личности юношей и девушек 15–17 лет.

Ключевые слова: студенческий возраст, профессиональное самоопределение, психологическая особенность, психологическая структура личности, становление профессиональной компетентности, констатация, тренинг.

ANNOTATION

Shmerko Olena.

Essential Empiric Studying of the Professional Competence of College Students.

The article reveals the continuity of procedures of experimental investigation of professional competence of students of colleges of trade-economic type. Results of the research work allow us to confirm the efficiency of worked out psychology-pedagogical methods and considered psychological features of development the professional competence of personality of 15–17 years old boys and girls.

Key words: student age, professional self-determination, psychological feature, psychological structure of personality, development of professional competence, statement, training.

Надійшла до редакції 13.05.2013.